

AYVANSARAYI HAFIZ HÜSEYİN B. İSMAIL

VE

ESERLERİ*

Günay Kut - Turgut Kut

İstanbul'un çeşitli tarihi mimarî yapıları için eşsiz bir kaynak, yine çeşitli sivil ve dinî yapıların kitabe örneklerini toplayan bir mecmua, biyografi (vefayat) alanında kıymetli iki eser bırakan Ayvansarayî'nin doğum tarihi ve hayatı hakkında bilgi yok denecek kadar azdır.

Elimizde bulunan bazı basılı kaynaklar da birbirinin tekrardan başka bir şey değildir¹. Hayatı ile ilgili bilgileri kendi eserlerinden çıkarabiliyoruz.

Müstakimzade Süleyman Sadeddin Efendi'nin (1719-1788) Ayvansarayî'nin babasının ölümüne düşürdüğü bir tarihten anlaşıldığına göre :²

*Makalede sık sık geçen bazı kaynakların kısaltmaları

GOW : Franz Babinger., *Die Geschichtsschreiber der osmanen und Ihre Werke.* Leipzig, 1927.

Hadika : Ayvansarayî Hafız Hüseyin b. İsmail., *Hadikatü'l-Cevamî.* 2 Cilt İstanbul, 1281.

Mecmua : Ayvansarayî Hafız Hüseyin b. İsmail., *Mecmua-i Tevarih.* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. Hazine 1565.

OM : Bursalı Tahir Bey., *Osmanlı Müellifleri.* Cilt 3, İstanbul, 1342.

SO : Mehmed Süreyya., *Sicill-i Osmani.* Cilt 1-2, İstanbul, 1308-1311.

1 SO., II, s. 215; OM., III, s. 48-49; GOW., s. 315-316; Ağâh Sırrı Levend., *Türk Edebiyatı Tarihi I.* Ankara, 1973 s. 423.

2 Mecmua., 55b; Hadika., I s. 144.

Hatice nam Sultan ibnetü's-Sultan Mehmed Han
Ki oldur ehl-i hayrat-ı selatin-i sa'adet-cil
Anın yani teberdarımna bu kethüda olup
Çerağ-ı hassı olan fahr-ı akran Hacı İsmail

Edince irtihali akrabasın eyledi pür gam
Veli hem sayesi bu Şeybetü'l-Hudri zihî teccil
Ziyaret eyleyen böyle dua edip desin tarih
Tavaf-ı beyt-i firdevs ede can-ı Hacı İsmail

8 Şaban 1165 - 21 Haziran 1752

Babası Hacı İsmail Ağa³, Sultan IV. Mehmed'in kızı (ve sadr-ı azam Damad Hasan Paşa'nın karısı) Hatice Sultan'ın⁴ teberdarları'nın kethüdasıdır⁵. 8 Şaban 1165/21 Haziran 1752 de vefat edip Ayvansaray'da Tokludedede mescidi⁶ civarında Ebu Şeybetü'l-Hudri türbesi⁷ haziresine defn edilmiştir.

3 SO., I s. 364.

4 Hatice Sultan ikinci vezir Musahip Mustafa Paşa'dan dul kalınca (1686), Ağabeyi Sultan II. Mustafa tarafından Morali Hasan Paşa ile evlendirildi. Bu tarihten sonra «Damad», «Enişte» diye çağrıldı. Daha sonra sadr-ı azam oldu. Çağatay Uluçay., *Padışahların Kadınları ve Kızları*. Ankara, 1980 s. 68-69. Damad Hasan Paşa'nın azılı ve karısıyla beraber İzmit'e sürgünü için bak. *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. İstanbul, 1971 c. V s. 51 No. 127.

5 Hacı İsmail Ağa'nın Hatice Sultan'ın teberdarlar kethüdası olduğu Müstakimzade'nin vefatına düşürdüğü tarihten ve de ayrıca Ayvansaray'ın «... *pederim ve sebeb-i vücudum el-hac İsmail Efendi ki Hatice Sultan bint-i Mehmed Han'ın teberdarlar kethüdası idi...*» (*Hadika*, I s. 144) kaydından anlaşılmaktadır. Halbuki, SO., II s. 215 de Damad Hasan Paşa'nın odacısı olarak gösterilmiştir. Buradan naklen *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*. Haz. Fahri Ç. Derin. İstanbul, 1978 s. XIII. Hazırlayıcı a.g.y. de ayrıca Ayvansaray'ın yeniçeri zümresinde «Baltacılar Kethüdalığında» (?) bulunduğunu kaynak vermeden belirtmiştir. SO., II s. 146-147 Damad Hasan Paşa'dan bahsederken «... *Kethüdası İzmir'li (İsmail Ağa) sefih olmakla padişahın vefatında Sinop'ta kalebend olup 1127/1715 Muharreminde katil olundu.*» denmekte ise de Ayvansaray'ın babası İsmail Ağa ile bir ilgisizdir.

6 *Hadika*, I s. 143-146.

7 Ebu Şeybe için bak, Süheyl Ünver., *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*. İstanbul, 1953. Burada naklen İsmail Giray (adı altında Nezih Uzel), *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*. İstanbul, 1975 s. 45-49. Tokludedede haziresinin eski hali ve Bizans devrindeki durumu için bak, Mehmed Ziya., *İstanbul ve Boğaziçi*. İstanbul, 1336, c. I s. 55-56 ayrıca o yıllardaki resimleri s. 248 ve 252.

Hafız Hüseyin'in «Ayvansarayî» mahlasını doğduğu semtten aldığı aşikârdır. Dergâh-ı âli yeniçeri sekbanlarının 15. ortasından olduğunu da çeşitli eserlerinde özel olarak belirtir. «*Sahip ve malik Hafız Hüseyin bin el-hac İsmail Ayvansarayî be-mahalle-i Tokludedede yeniçeriyân-ı dergâh-ı âli onbeş sekbanlar*». (Örnekler için bak res: 1, 2, 3).

Ayvansarayî kendinden hafız olarak bahsettiğine göre hafızlığı belki de kendisine üstadım⁸ dediği Tokludedede imamı şeyhü'l-kurra Halil Efendiye bağlanabilir ve Halil Efendi'den Kur'anı hıfz ettiği düşünülebilir.

Hadika'nın, özeti sayılabilecek diğer bir kaynakta⁹ ise Ayvansarayî'nin vefatı şöyle anlatılmaktadır :

«*Sahib-i hadikatü'l-cevami Ayvansarayî Hafız Hüseyin Efendi İstanbul dahili ve harici ve Eyüp ve civarı, Kasımpaşa, Rumelikavak hisarına varınca ve Kadı karyesinden Üsküdar civarıyla Anadolu-kavak hisarına varınca cem'an 851 cevami ve mesacidin her birinde eda-i selat ile teksir-i şuhud ve fazilete nail olup ahir ömründe 1201 Ramazan-ı şerifi nisfında akrabasından Kızıl Mescid imamı efendinin hanesine misafir gidip, Zal Paşa camiinde bad'el eda-i teravih hane-i mezkureye dâhul ve sedd-i bab eylediği vakit füceten irtihal-i dar-ı beka eylemiş*».

15 Ramazan 1201/1 Temmuz 1787 pazar günü vefat ettiği anlaşılan Ayvansarayî Ayvansaray'a yakın olan Zal Mahmud Paşa Camii haziresine defn edilmiştir¹⁰. Biz o civarda yaptığımız süreli araştırmalarda Ayvansarayî'nin mezar taşına tesadüf edemedik.

Eserleri ve Müellif hattı meselesi

Yukarıda belirttiğimiz gibi Ayvansarayî'nin hayatı hakkında pek bir şey bilmiyoruz. Tahsili, yetişme tarzı karanlıktır. Bildiğimiz

8 *Hadika*, I s. 144. Mustakimzade'nin Halil Efendi için düşürdüğü vefat tarihi için *Mecmua*, 55b ve *Hadika*, I s. 144.

9 Şeyhü'l-islam Sitkizade Ahmed Reşid Efendi., *Tuhfetü'r-rağîbin*. Millet Kütüphanesi, Ali Emri Tarih Bölümü No. 928, 7a ve Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi No. 2411, 10b-11a.

10 *OM*, III s. 48.

tek şey, hafızlığı ve yeniçeri sekbanlarından olduğudur. Buna rağmen bize kıymetli eserler bırakmıştır. *Hadika'sı* İstanbul'un eski eserleri ve tarihî yapılarıyla uğraşanların elinden düşmeyen bir kaynaktır. Biyografi ile de hayli uğraşmıştır. *Terceme-i meşayih* veya *Vefeyat-ı selatin* adı altındaki eseri şeyhlerin, devlet ricalinin ve diğer bir hayli şahsın biyografilerini, gömülü buldukları yerleri belirtmesi bakımından önemlidir. *Mecmua-i tevarih*'i ise Çeşme, hamam, tekke, cami, mescid, medrese vs. yapıların kitabelerini vermesi bakımından kıymetli bir eserdir. Buradan çıkan sonuca göre Ayvansarayî, İstanbul'u iyi tanıyan, gezen, dolaşan ve gördüklerini, okuduklarını kaydeden gözlemci bir kişiliğe sahiptir.

Bunların yanı sıra şiire de özel bir merakı olduğu topladığı *Eş'arname-i Müstezad* ve *Aşık Ömer Divanından* anlaşılmaktadır.

Birkaç esere birden başladığı ve bunları birbirine paralel yürüttüğü görülüyor. *Mecmua'sına* 1179/1765-66 da başlarken diğer yandan *Eş'arname-i Müstezad*'ı 1181/1767-68 de toplamağa başlamıştır. 1182/1768-69 yılında da ünlü *Hadika'sına* girişmiştir.

Ayvansarayî'nin göze çarpan diğer bir özelliği de eserini nerede yazdığını veya istinsahını nerede yaptığını belirtmesidir. Mesele ilk 19 yaprağı kendi hattıyla olan Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi No. 3569 nolu mecmuada hatime ve ketebe kaydından sonra (19a).

«Bu kitap Üsküdar'da Rum Mehmed Paşa Camii (metinde camii şeklinde) şerifinin karşısında Çukur Saray demekle maruf Şemsi Ahmed Paşazade Bey'in konağında yazılmıştır...» (Bak resim 2). Keza *Eş'arname-i Müstezad*'ın (144a-144b) ketebe kaydı kısmında: «... Piyale Paşa Hamamının karşısında kahveci Derviş Ahmed'in kahvesinde yazıldı...» (Bak resim 4 ve 5).

Aşağıda Ayvansarayî'nin eserlerini sırasıyla belirttikten sonra herbirinin tavsifi ayrı ayrı yapılırken gereken yerlerde ayrıntılar da verilecektir.

I— *Hadikatü'l-cevami*¹¹

1—	İ.Ü. Merkez Kütüphanesi	T. 202
2—	» » »	T. 2434
3—	» » »	T. 8868
4—	» » »	T. 8870
5—	» » »	T. 8871
6—	» » »	T. 8872
7—	» » »	T. 9593
8—	İ.Ü. İbnü'l Emin M. Kemal İnal Kütüphanesi No. 2613.	
9—	İ.Ü. Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü Kütüphanesi Q. 2609.	
10—	İlhalk (Millet Kütüphanesi) Ali Emiri Kısmı Tarih 925	
11—	İlhalk (Millet Kütüphanesi) Ali Emiri Kısmı Tarih 926	
12—	Süleymaniye Kütüphanesi Bağdadlı Vehbi	1318
13—	» » Esad Efendi	2247
14—	» » » »	2248
15—	» » Fatih	4320
16—	» » Yazma Bağışlar	241
17—	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine	1568
18—	Ankara Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi No. 418	
19—	Marburg Devlet Kütüphanesi Hs. or. quart 1107	

11 Bizim tespit edebildiğimiz 23 *Hadikatü'l-cevami* nüshalarından başka nüshalar da ileride çıkabilir. Bir de meçhul olan bazı nüshalar vardır. Ali Satır Efendi'nin *Hadika*'ya yazdığı giriş kısmında «... işbu kitabı asıl nüshasından tahrir ettiğimizde...» şeklinde belirttiği asıl nüshayı biz bulup göremedik. *GOW*, yazma hadika nüshalarını verirken (s. 316) Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 935 i yazma göstermiştir ki, yanlıştır. Bu nüsha basmadır. Yine aynı yerde Müze-i Hümayun (Arkeoloji Müzesi) hafız-ı kütüplerinden 'Ali Bey'de bir hadika nüshası olduğu yazılmıştır. Bu nüshanın bugün nerede olduğu meçhuldür. 1971 yılında İstanbul Hakkı Tarık Us Kütüphanesinde yaptığımız çalışma sırasında o yılların kütüphane yöneticisi Hanım, bize ikiye katlanmış dosya kâğıtlarına kimin tarafından hazırlandığı bilinmeyen ve eski olmayan bazı hadika müsvevveleri göstermişti. Bugünkü kütüphane yöneticileri böyle bir yazma hadika müsvevvelerini bilmiyorlar. Belki ilerde tasnif ilerledikçe ortaya çıkabilir. Rahmetli Fazıl Ayanoğlu da (ölm. 1975) kendinde *Halikatü'l-cevami*(?) adında bir yazma hadika nüshası olduğunu söylemişti, fakat nüshayı görüp inceleyemedik. Ölümünden sonra talana uğrayan arşivinden geriye kalan bazı kırıntılar Üsküdar'da İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesine verilmiştir.

- 20— Tübingen Devlet Kütüphanesi Ms. or. quart 1047
- 21— Paris Milli Kütüphane Suppl. Turc. 1084
- 22— Uppsala Üniversite Kütüphanesi No. 673
- 23— Viyana Milli Kütüphane No. 1284

II— *Mecmua-i Tevarih*

- 1— Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 1565
- 2— İstanbul Deniz Müzesi Kütüphanesi No. 55

III— *Vefyat-ı Ayvansarayî*¹²

- 1— İ.Ü. Merkez Kütüphanesi T. 2539
- 2— Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 1375
- 3— » » Uşşaki Tekkesi 365/1
- 4— İstanbul Arkeoloji Kütüphanesi Müzesi No. 1107

IV— *Eş'arname-i Müstezad*

- 1— İ.Ü. Merkez Kütüphanesi T. 5466

V— *Aşık Ömer Divanı* (Tertip eden Ayvansarayî)

- 1— Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi No. 99
- 2— Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi 67
- 3— Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi 69

Fehmi Edhem Karatay, Ayvansarayî'nin *Mecmua-i Tevarih* adlı eserinden bahsederken¹³ bu eserin müellif hattı olması ihtimalini ile-

12 Vaktiyle İ.Ü. Merkez Kütüphanesinde *Vefyat-ı meşayih* veya *Tezkiye-i Ayvansarayî* adlı (242x165) mm 185 sahifelik istinsah tarihi 1334 ve No. su T. 2464 olan bir yazma nüsha vardı ki, bugün kayıptır. Fakat kartotekste fişli durmaktadır. Biz bu yazmayı rahmetli Mesut Koman (ölm. 1979) ile 1959 yılında aslından istinsah etmiştik. Kendisi eski harflerle istinsah ederken biz de yeni harflere aktarıp daktilo etmiştik. Her iki nüsha da kendisinde duruyordu. 1976 yılında her iki nüshayı da evinde bir mesele için incelemiştim. Ölümünden çok kısa bir süre sonra kitapları ve arşivi çarşı pazarda satıldı. Bu nüshayı ellene geçiren hiç olmazsa bir fotokopisini İ.Ü. Kütüphanesine verirse araştırmacılara büyük yardımcı olmuş olur.

13 Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*. İstanbul, 1961 c. I s. 418.

ri sürmüştür. Bir yıl sonra aynı esere dayanarak Tahsin Öz de bu nüshanın müellif hattı olduğunu kaydetmiştir¹⁴. Ne var ki, Tahsin Öz'ün müellif hattı olduğuna delil olarak verdiği örnek yapraktan¹⁵ biz böyle bir sonuç çıkaramadık. Zira bu örnekte eserin müellif hattı olduğuna dair hiç bir delil yoktur. Ama şurasını da belirtelim ki biz de Fehmi E. Karatay ve Tahsin Öz gibi düşünerek bu nüshanın müellif hattıyla yazıldığı kanaatindeyiz. Fakat bizi bu sonuca iten elimizdeki diğer delil Ayvansarayî'nin el yazısı olduğunu kesinlikle ispatlayan iki yazma eserle *Mecmua-i Tevarih*'in yazısının aynı karakterde oluşudur.

Ayvansarayî kendisi için kopye ettiği şahsi nüshaların başına hep aynı temellük kaydını koymuştur. «*Sahip ve malik Hafız Hüseyin ibn el-hac İsmail el-Ayvansarayî be-mahalle-i Tokludede, Yeniçeriyân-ı dergâh-ı âli onbeş sekbanlar*». Bu temellük kaydı kendi yazdığı her eserde aynıdır. Değişen yalnızca tarihtir. Elimize geçen bütün Ayvansarayî'nin el yazısı ile yazdığını iddia ettiğimiz nüshalarda eser başlamadan evvel bu ibare vardır. Ve hepsinde de yazı karakteri aynıdır. (Bak resim 1 ve 3).

İkinci delil, *Eş'arname-i Müstezad*'ın ketebe kaydıdır ki, *Mecmua-i Tevarih*'in yazısı ile aynı karakterdedir ve aynen şöyledir: «*Kad temme eş'arname-i müstezad an yedi'z-za'if Hafız Hüseyin ibn el-hac İsmail kethüdazade Hatice Sultan...*» (Bak resim 4-5 ve ayrıca karşı. res. 1 ve 3). Bu ibareden açıkça bu nüshanın müellif hattı olduğunu anlıyoruz. Bu nüshanın da başında yukarıda sözünü ettiğimiz temellük kaydına rastlanmaktadır.

Üçüncü delil ise Ayvansarayî'nin kendisi için istinsah ettiği Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3569 No. da kayıtlı eserdir. Eserin başında aynı temellük kaydı ile karşılaşırız. Eserin yazısı ile temellük kaydının yazısı aynıdır. (Bak res. 1 ve 2). Bu eserdeki yazı ile şimdiye kadar tartıştığımız nüshaların yazıları da aynıdır. İşte buna dayanarak Topkapı Sarayı Kütüphanesi H. 1565 No. lu *Mec-*

14 Tahsin Öz., *İstanbul Camileri*. Ankara, 1962 c. I s. XIII.

15 Tahsin Öz., *a.g.e.*, s. XIII de verdiği klişenin alt yazısında: «*Mecmua-i tevarih adile kayıtlı ve müellif Ayvansarayî Hüseyin Efendi yazısı ile olan eserin son sayfası*» der ki, yanlıştır. Klişe son sayfanın değil, tam tersine baş tarafın yani eserin 2b dedir.

mua-i Tavarih'in, Eş'arname-i Müstezad'ın; Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi No. 99 da kayıtlı Aşık Ömer Divanı'nın Ayvansarayi'nin elyazısı olduğunu söyleyebiliriz.

I— *Hadikatü'l-cevami nüshaları*

İstanbul'un camileri, mescitleri ve diğer çeşitli mimarî yapıları için *Hadika* kıymetli bir eserdir. Ayvansarayî gerek yazma nüshalarında gerekse matbu *Hadika*'nın girişinde kendi ifadesine göre 1182/1768-69 yılına gelinceye kadar İstanbul sur içi ve dışı Galata, Eyüp, Üsküdar ve Boğaziçinin her iki yakasından Kadıköyü içlerine kadar olan cami ve mescitleri yazmış eserini 1193/1799 temize çekmeğe başlamış ve 1195/1780-81 de bitirmiştir¹⁶. Eserin bitimine «*Ahsenü'l-hidemat*» ve «*Hidmetü'l-cevami*» tarih olarak düşürülmüştür.

Bu eseri meydana getirmek için kaydettiği her cami ve mescitte birer vakit veya daha sık namaz kılarak o cami hakkındaki gözlemlerini kaydetmiştir. Bununla da yetinmiyerek binalardaki kitabeleri, banilerinin isimlerini, ikinci banilerini yer yer bulabildikçe bunların mezarlarını da belirtmiştir.

Bunlara ilâveten camie bağlı türbe, medrese, imaret, bimarhane, mektep, çeşme, tekke vs. gibi müstemilat hakkında bilgiler eklemiş mahallesi olup olmadığını bildirmiştir.

Hadika'ya, Sultan I. Mahmud'un imamı Zileli el-hac seyyid Osman (ölm. 1196/1781-82). Efendi'nin torunu ve Medine kadılarında Mahmud Efendi'nin (ölm. 1288/1813) oğlu Ali Satı' Efendi¹⁷ (ölm. 1258/1842-43), 1253/1838 yılı sonuna kadar yürüterek bir zeyl yazmıştır. Satı Efendi bu zeyli yaparken kendine göre lüzumsuz gördüğü bazı cami veya mescitleri esas *Hadika*'dan çıkarmıştır¹⁸. Bu suretle meydana gelen eser, iki cilt olarak İstanbul'da Matbaa-i Amirede 7 Zilhicce 1281/3 Mayıs 1865 de basılmıştır.

16 Bağdadlı İsmail Paşa., *Hediyetü'l-Arifin*.... İstanbul 1951 c. I s. 328 de eserin 1192 de bittiğini yazar ki, doğru değildir.

17 Satı Bey'in ailesi için geniş bilgi için bak *Hadika* II s. 242-46.

18 Meselâ «Süleymaniye camisinin tevabihiinden olan tabhane'nin derunundaki Tabhane mescidi» No. 9 (37a), No. 19 (24a), No. 20 (29a-29b) ve No. 23 ,26a) varaklarında bulunduğu halde matbu *Hadika*'da yoktur.

I. cildinde selatin camileri yazdıktan sonra (s. 3-24) huruf-ı heca sırasına göre her bir cami ve mescite bir sıra numarası vererek önce sur içini (*Der zıkr-i cevami-i saire-i İstanbul*, s. 24-227) sonra sur haricini (*Bundan sonra İstanbul'un etrafı haric-i surunda vaki cevami ve mesacidin beyanına şuru olundu*, s. 227-310). II. ciltte ise (*Galata nevahisinden Kozlucadere nam mahalde Kasımpaşa denmekle maruf kasaba dahilinde sağır ve kebir mahallesi olup olmayan bi'l-cümle cevami ve mesacid beyan olunur*, s. 1-37). Galata surlarının kapılarını saydıktan sonra Tophaneden başlayarak Rumelikavağı'na kadar olanları (s. 37-144) verir. Buradan Anadolukavağı'na geçer. Anadolu yakası sahilini takiben Üsküdar, Kadıköy, Fenerbahçe, Bulgurlu ve Alemdağı Sarıkadıköyü camii ile son bulur (s. 144-263). Cami ve mescitler huruf-ı heca ve sıra numarasını takip ederken bazen bu sıra numaraları çift basılıp sıralar değişmiştir. (Cilt 1 s. 269 da Abdülatif Efendi mescidi No. 19 iken yine Cilt 1 s. 278 de Kızıl mescid 19 No. yu almıştır).

İstanbul'un topografisi üzerine tertip edilen *Hadika*'da cami ve mescid sayısı 874 adettir.

Satı Efendi'nin matbu *Hadika*'nın başına yazdığı bir notta Ayvansarayî bu eserini Müstakimzade Süleyman Sadeddin Efendi'nin teşvik ve ısrarıyla yazdığını kaydeder. Kendisi de *Hadika*'nın asıl nüshasından tahrir ederken adını vermediği birtakım kaynaklardan yararlandığını bildirir ve *Hadika*'ya yarısı kadar ilâve yaptığını ileri sürer ki, doğrudur.

Satı Efendi'nin 1253/1838 yılı sonuna kadar yaptığı zeyle Süleyman Besim¹⁹ adlı bir dostu ayrıca 1276/1859-60 yılına kadar ayrı bir zeyl yapmıştır. Böylelikle *Hadika*'nın zeylinin zeyli meydana gelmiştir.

Joseph von Hammer *Hadika*'yı kısmen Almancaya çevirerek ünlü Osmanlı Tarihinde ek olarak yayınlamıştır²⁰. Hammer'in vakif

19 Hayatı hakkında şimdilik bir bilgiye sahip değiliz. Yalnız Eyüp'te Seyyid Nizam Dergâhı Caddesinin sol tarafında metfun olduğunu *OM.*, II s. 48 de kayıtlıdır. *GOW.*, ise yanlış olarak ismini Selim Besim olarak verir s. 316.

20 Joseph von Hammer., *Geschichte des osmanischen Reiches*. Pest, 1833 cilt IX s. 47-144 arasında Verzeichniss der Moscheen Constantinopel's adı altında. Yine aynı eserin Fransızca J.J. Hellert tercümesi olan *Histoire de l'Empire Ottoman*. Paris, 1841 cilt 18 s. 1-109.

mührünü taşıdığı yazmadan yararlandığı düşünülebilir. (Tavsifi için bak No. 23).

Tahsin Öz'de matbu *Hadika*'nın mevcudu kalmadığını, bugünkü neslin okuması ve hatta anlaması zor olduğunu ifade edip; aradan geçen bir asır zarfında deprem, yangın ve sebeplerle yok olan cami ve mescidlerin son durumlarını belirtip iki cilt halinde *İstanbul Camileri* adı altında yayınlamıştır²¹. Eserde cami ve mescidlerin namı diğerleri belirtilip 60 plan ve 116 resim ilavesi ve *Hadika*'da olmayan bazı camilerin ilâvesiyle meydana gelen eserde bazı yanlış değerlendirmeler ve yanlışlıklar gözden kaçmamaktadır.

Selim Nüzhet Gerçek'te (ölm. 1945) matbu *Hadika* için *Hadikatü'l-cevami nam eserini elif ba-i fihristi* adı altında 16 s. lik bir fihristi 1928 yılında bastırılmıştır²². Basılırken dal harfindeki isimler kendinden sonra gelen harflere karışmıştır. (Bak s. 7-9)

Yazma hadika'dan kaynaklar ve bazı ilâvelerle, Şeyhü'l-İslam Sıtkı-zade Ahmed Reşid Efendi (ölm. 1835-36) *Tuhfe-i Ragîbin* adı altında bir eser meydana getirmiştir. Eserin bitimine düşürülen tarih dolayısıyla 1248/1832-33) «tam tarih oldu mergub tuhfeye» eserin *Tuhfe-i mergube* diye bilinmesine de sebep olmuştur²³.

İncelediğimiz ve aşağıda tavsifini verdiğimiz 23 adet *Hadikatü'l-cevami* nüshasında müellif hattına rastlayamadık. Biz burada ancak nüshaların fiziki tavsiflerini yaptık. Nüshalar arasındaki özelliklere ve benzerliklere değinmedik. Bu nüshaları üçe ayırmak mümkündür. Şöyle ki : 1) Ayvansarayî'nin nüshaları, 2) Satı Bey'in zeyli olan nüshalar, 3) Süleyman Besim'in zeylin zeyli olan nüsha.

Özel kütüphanemizde Türkiye haricindeki nüshaların fotokopileri mevcuttur. *Hadika* üzerinde ilmi bir çalışma yapıp metnin yayınlanması için bütün nüshaların görülmesinde fayda vardır. Zira

21 Tahsin Öz., *İstanbul Camileri*. Ankara, 1962-65, 2 cilt.

22 *Hadika*'nın indeksi İÜ. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde tez olarak yapılmıştır. Hayati Gürbüz., *Hüseyin Ayvansarayî'nin Hadikatü'l-cevami adlı eserinin indeksi I. cilt*. Basılmamış Tez 1965 ve Mustafa Alataş., *Hadikatü'l-cevami (cild 2) indeksi*. Basılmamış Tez, 1965.

23 Nüshaları için bak, *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu*. İstanbul, 1943 s. 632-33. Ayrıca bak *OM*, III s. 49.

her nüshanın kendine göre bir özelliği olup, diğer bir nüshayı tamamlamaktadır.

İncelediğimiz nüshalar arasında Abdü'l-hamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdari adında adeta *Hadika*'yı istinsah etmeyi bir meslek edinmiş bir müstensih rastladık. Kendi için yaptığı nüsha No. 19 diğerleri No. 3, 13, 15 dedir.

No. 1 — İstanbul Üniversite Merkez Kütüphanesi, TY. 202 :

245x160(184x95) mm. 712 s. 29 st. Rık'a. Başında fihrist vardır. Kimi hallerde kenarlarda çıkmalar görünmektedir. Başlıklar, rakamlar ve tarih kelimesi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kâğıt az aharlı, orta kalın, nohudî renkte olup, fligranlıdır. Vişne renkli deri cilt. Kapaklarda iç içe iki zencirek bulunmaktadır. Ortada şemse, kenarlarda çiçeklerle süslenmiştir. Sertap ve miklepte de aynı çiçeklerden baskı vardır. Şirazelidir. 326-337. sahifeler cilt dikişinden çıkmak üzere.

s. 1 (Başı) : الحمد لله الذي هو جامع ليوم الدين ... اما بعد حافظ حسين ابن الحاج اسماعيل الايو انسراي (الايوانسراي: metinde) بو كونه عرض مرام وقرير كلام ايدركه اشبو بيك يوز سكران ايكي تاريخنه كلنجه بودار العليه واطرافنده موجود اولان جوامع و مساجدك... تصنيف اولنوب درها الجوامع (؟) ناميله وديعه روزكار قلندي ...

(Sonu) s.712 : ... نسخته من اولان حديقه الجوامع نام كتاب صاري قاضي قره سنده ختامه رسیده اولوب لکن مکة مکرمه بایسنده ذیلہی امام زاده حقیدی مرحوم السید علی صاطع افندی بی قصور دخی بو محله کلنجه قدر ذکر اولنان جامع ومسجد و تکیه وسائر مواد ذیلرندہ وقوعات کثیرہ بیان ایلدی ایسه وفاتندن صکره (صوره: metinde) ... بو عبد الفقیر السید سلیمان بسیم عاجزی دخی مجددا بنا اولنان تکیه و مساجدی و بعض اولیاء

کرامک ذکرلری قرنجہ قررنجہ بیان دخی اولندی . وهر بر خصوصی کنهی
وحقیقی اوزره اولندی. همان نسخه‌ک بر مثلی قدر وقوعات بیانیه لطیف
اولدیکه واقعه مثلی نایبدر . تمت سنه ۱۲۷۶ .

Süleyman Besim'in zeyli olan bu nüshada istinsah ve müstensih kaydı yoktur. Zeylin bitim tarihi olan 1276 tarihi vardır. Toplamış olduğumuz nüshalar içinde de Süleyman Besim'e ait diğer bir nüshaya rastgelmedik. Bu nüshanın Süleyman Besim'in elinden çıkma ihtimalini de düşünebiliriz.

No. 2 — İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi TY. 2434

243x170(165x95) mm. 288 yk. (289a-294 arasındaki yapraklar ciltte yanlış ciltlenmiştir. Onun için İstanbul kısmı olan 51b'ye eklenecektir. Huruf-ı ha kısmının ilk camii olarak geçen Hırka-i Şerif'in devamıdır.), 21 st., Nesih kırmısı. Başlıklar ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kâğıt aharlı, orta ve ince olmak üzere iki cinstir. Sırtı siyah deri, kapaklar vişne renkli bez cilt. Eser son-
dan eksiktir.

1b (Başı) : الحمد لله الذى هو جامع ليوم الدين . . اما بعد حافظ حسين ابن الحاج
اسماعيل الايوانسرايى (ايوانسران: metinde) بوكونه عرض مرمام و تقرير كلام
ايدركه اشبو بيك يوز سـكـسان ايكي تاريخنه كننجه بو دارالعلميه و اطرافنده
موجود اولان جوامع و مساجدك ... تصنيف اولنوب درهاالجوامع ناميله
و ديعه روزكار قلندی ...

288 b (Sonu) : ... اناطولى محاسبه جيلسكنه تنزىل و بر ماه مرورنده جزيه
محاسبه جيلسكنه تنزىل اولنوب ۱۰۶۰ (تاريخنده : reddadesi) ...

Bu nüshanın 202 numaralı nüshadan kopye edilmiş olması ihtimali çöktür. Ne yazık ki, sonu eksiktir. Bu kısım matbu *Hadika*'da s. 203'den başlamaktadır. Bu nüshada ayrıca yanlış ciltleme de vardır.

No. 3 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, TY. 8868

215x155(173x95) mm. 190 yk. 21 st. Nestalik. 1b-2a'da cetvel-
ler altın yaldızlı, diğerleri kırmızı mürekkepledir. Ayrıca başlıklar,
duraklar ve rakamlar da kırmızı mürekkeple yazılarak belirlenmiş-
tir. 1a'da bu nüshayı Mütercim Asım'ın tashih ettiğine dair Asım-
zade Hamid'in bir notu bulunmaktadır. Zaten kitabın 1a yüzünde
üstte es-seyyid Ahmed Asım'a ait bir temellük kaydı da açıkca gö-
rünmektedir. Eserin kâğıdı aharlı, orta kalın, krem, nohudî ve sarım-
trak renklerde olup, fligranlıdır. Cildi kırmızı deridir. Kapaklar al-
tın yaldız cetveli ve zencireklidir. Şirazelidir. Eser, 1233/1817-18
yılında Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdari tarafın-
dan istinsah edilmiştir.

1b (Başı) : بسم .. الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... اما بعد حافظ

حسين بن الحاج اسمعيل الايوانسرايى (Ayni)

190b (Sonu) : ... بعده اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلمه سنه دك تقرير

و نهايت بولشدر وقت وحين .

No. 4 — İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi TY. 8870

232x140(162x72) mm. 190 yk. 25 st. Nestalik. Başlıklar ve ra-
kamilar kırmızı mürekkeple yazılmış. Kâğıt gül kurusu renkte olup
aharlı, orta kalın ve fligranlıdır. Cildi kırmızı deridir. Kapaklar al-
tın yaldız zencirekli ve zencireği dıştan ve içten çevreleyen altın yal-
dız cetvellidir. Şirazeli ve mikleplidir. Evahir-i Cemaziyelevvel 1245/
1829 yılında es-seyyid Mehmed Es'ad el-Hıfzı tarafından istinsah
edilmiştir.

1b (Başı) : بسم... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... اما بعد حافظ

حسين ابن الحاج اسمعيل الايوانسرايى بوكونه عرض مرمام و تقرير كلام ايدركه

اشبو بيك يوز سـكـسان (ايكي) تاريخنه كننجه بو دارالعلميه و اطرافنده موجود

اولان جوامع و مساجدك .. تصنيف اولنوب حديقه الجوامع ناميله و ديعه

روزكار قلندی ...

190b (Sonu) : ... بعدہ اسکدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنہ ذک تقریر و نہایت بولشدر . و تمام خدمت فقیرانہ بہ ایکی فقرہ تاریخ بولنوب ضبط وقت ایچون بو محلدہ قید اولمشدرکہ بولردرد: احسن الخدمات ۱۱۹۵؛ خدمۃ الجوامع ۱۱۹۵ . حق سبحانہ و تعالیٰ بو خدمت ناچیزی بحرمۃ الرسول قرین قبول ایدوب امت محمد علیہ السلامدن نظر و انتفاع ایدن اخواندن دعای خیر وصول بولمق مأمولدر . جناب رب کریم جملہ سندن راضی اولسون آمین ... وقت و حین . تم .

No. 5 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi TY. 8871

210x125 (145x75) mm. 211 yk. 19 st. Talik. Cetveller altın yaldızlı. 1b-2a ve 7b-8a cetveller kalın altın yaldızlı. 1b-6b arasındaki duraklar ve sözbaşları altın yaldızlıdır. 7b'den itibaren (ki *Hadika* başlar) bunlar kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. 1b ve 7b'de olmak üzere iki ser-levha vardır ve altın yaldız safiha üzerine renkli çiçeklerle süslenmiştir. 1b-6b arasındaki kâğıt aharlı, kalın ve samanî renktedir. 7b'den itibaren aharlı, daha ince ve samanî bir kâğıt kullanılmış olup, fligranlıdır. Koyu vişne renkli zilbahar cilttir. Kenarlardaki zencirek ve cetveller altın yaldızlıdır. Miklepte zilbahardır. Burada da zencirek ve cetveller altın yaldızlıdır. 1b-4a arasında Farsça bir girişten sonra Sultan I. Abdülhamid'e ait mensur bir metkiye gelir. 4a'da Sultan Fatih'in cami-i şerifi önündeki türbe-i şerife medfun şehzadegan ve selatin-i aliyetü's-şan'ın isimleri vardır. 5b-6b boştur. *Hadika* 7b'den itibaren başlamaktadır. Eser 1248/1832, 25 Safer'inde es-seyyid Abdullah Hulusi tarafından istinsah edilmiştir. 205a-210b arasındaki yk.lar cilt dikişinden çıkmıştır.

Baş (1b) سپاس وشکر لا یعد اول خالق فرد و صمد ...

(4a). ... عبدالله سلطان احمد سلطان سلیمان سلطان محمد سلطان احمد

۱۲۳۸ ۱۲۳۸ ۱۲۳۵ ۱۲۳۵ ۱۲۴۵

7b (*Hadika*-Başı) الحمد لله الذی هو جامع الناس لیوم الدین ... اما بعد حافظ حسین بن الحاج اسمعیل الايوانسرای (aynı) ...

211a (Sonu) : ... بعد اسکدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنہ ذک تقریر و نہایت بولشدر ... وقت و حین .

No. 6 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi TY. 8872 (Müzedede)

205x135(150x85) mm. 231 yk. 21 st. Nesih. Cetveller ve duraklar altın yaldızlı. Manzum parçalar genellikle harekeli ve harekeler kırmızı mürekkeple. Başta altın yaldız kareler içine yazılmış XIV yapraklık (kitapta yanlış olarak XIII) bir fihrist vardır. 1b başlangıcı fevkalâde edirnekârî bir işle süslenmiş. 1a yüzünde hataf ve rumî çiçeklerden oluşan altın yaldız çerçeve içinde süsler vardır. Bu süslemelerde ayrıca kırmızı ve açık yeşil renkler de kullanılmış ve ne yazık ki bu başlangıç yaprağı cilt dikişinden çıkmış durumdadır. 1b-2a yüzündeki boş kısımlar yine altın yaldız, kırmızı-yeşil çiçek ve dallarla süslü. Serievha da aynı şekilde süslenmiş. Sona kadar itina ile yazılmış bu nüshanın hattatı Mustafa Rakım Efendi'dir. Hattatın ismi 230b de kenarları altın yaldız zemin üzerine çiçeklerle süsmî çiçeklerden oluşan altın yaldız çerçeve içinde süsler vardır. Bu kısım da yine renkli gül ve çiçeklerle süslenmiştir. Eser 1231/1815-16 da istinsah edilmiştir. 231a'da altın yaldız zemin üzerine bir vazoda içinde bir demet renkli çiçek ve her iki kenarda da ucundan kurdela ile bağlı iki üç çiçek görünmektedir. Eser aslında 226a'da sona ermektedir. Sonradan İzzet M. Paşa, Kalyoncular kışlası ve Baruthane Camii eklenmektedir. 227a da Valide Sultanların medfun olduğu yerler verilmiş, 228b'den itibaren de Osmanlı Sultanlarının velâdet, culus, saltanat, vefat ve müddet-i ömürleri düzenli bir biçimde kareler içine yazılmıştır. Cildi kahverengi deridir. Kapaklar çift zencireklidir. Arada çift cetveller altın yaldızlıdır. Arada çiçekler bulunmaktadır. Ortası dallı çiçeklerle süslüdür. Kapağın içi kırmızı zemin üzerine altın yaldız zilbahardır. Mikleplidir.

1b (Başı) : الحمد لله الذی هو جامع الناس لیوم الدین ... (aynı) ...

227a (Sonu) : ... اولمحلده بعد الشهدا سر مقطوعی باب همایونه وضع و رفع اولندقدده اوسکدارده واقع مزارستان معینده دفن و سنک نشان وضع اولنشدر . رحمه الله علیه تم الكتاب .

(230b) ... سلطان مصطفی خان رابع .

ولادت جلوس سنی ... مدت عمر .

۱۱۹۳ ش ۱۲۲۲ ۳۰

امین امین یارب العالمین .

No. 7 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi TY. 9593

283x172 (220x81) mm. 156 yk. 92 st. Talik. Sözbaşları, rakamlar ve cetveller kırmızı mürekkeple. Cetveller çift çizgi. Kâğıt aharlı, kalın, nohudî renkte ve fliгранlı. 4-7. yapraklar cilt dikişinden çıkmış durumda. Cihar-guşe ebru cilt. Deri kısımlar koyu vişne renkte. Şirazeli ve miklepli. Sertabi aittan yıpranmıştır. Ketebe kısmı siliktir. Yalnız sene (yazı ile) rakam olarak 1235/1722-23 yılı rahathlıkla okunuyor.

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (aynı)

155b-156a (Sonu) : ... بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلمه سندهك

تقرر و نهایت بولشدر ... وقت و حین .

No. 8 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal Bölümü TY. 2613

240x175 (190x100) mm. 120 yk. 27 st. Talik. Cetvelsiz. Rakamlar ve genellikle kenara yazılı başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış. Kâğıt aharlı, orta kalın, koyu krem renkte ve fliгранlıdır. 117b de sona eren eserin sonuna İzzet Mehmet Paşa, Tersanede Kalyoncular ve Baruthane camii eklenmiştir. 118a-119a'ya kadar validelerin medfun olduğu yerler ve tarihleri vardır. 119a, 6. satırdan başlayarak 120b ye kadar Osmanlı padişahlarının (Osman'dan 2. Mahmud'a ka-

dar) veladeti, culusu, yaşı, saltanat yılı, vefatı ve müddet-i ömürleri kayıtlıdır. Eser evail-i Muharrem 1267/1850 Kasım başlarında Hafız Süleyman es-Sami el-Çandarî tarafından istinsah edilmiştir (120b). Sırtı siyah meşin, kapaklar süslü kâğıt kaplıdır. Miklepli ve şirazelidir. Sertap ta siyah deridir. 1a da İbnü'l Emin Mahmud Kemal Kütüphanesi mührü ile sol başta kendi mührü bulunmaktadır. 1b-2a arasında eserin fihristi yer almaktadır.

2b (Başı) : الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (aynı)

117b (Sonu) : ... بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلمه سندهك تحمير

و نهایت بولشدر وقت و حین . تم الكتاب .

No. 9 — İstanbul Üniversitesi, Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü Kütüphanesi Q. 2609

236x158 (170x95) mm. 232 yk. 19 st. Rık'a. Sözbaşları ve rakamlar kırmızı mürekkeple. Kimi kelime ve cümleler belirlenmek maksadı ile üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiş. Kâğıt aharlı, orta kalın, nohudî renkte ve fli格蘭lıdır. Cihar-guşe ebru cilt. Sırt ve kenarlardaki deri kahverengi.

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (aynı)

232a-232b (Sonu) : ... بعد اسكدار قضا سندن مزبور (232b) قواق

قلمه سندهك تقرر و نهایت بولشدر وقت و حین .

No. 10 — İlhalk (Millet) Kütüphanesi, Ali Emiri-Tarih, 925

229x125 (201x95) mm. 127 yk. 25 st. Nesih. Sözbaşları ve rakamlar kırmızı mürekkeple. Kâğıt aharlı, orta kalın ve koyu krem renkte. Cilt sonradan yapılmış, sırtı siyah meşin, kapaklar siyah bez. Üzeri bordo kâğıtla kaplanarak korunmakta. 1a'da Ali Emiri Efendi'nin vakıf mührü, kenarda solda es-seyyid Davud Ramiz mahdum-ı Mehmed (...) Nazif Efendizade'nin ismi ve imzası vardır. Temellük kaydı olabilir. Eser sondan eksiktir. Eser, Kandilli camiinde kalır.

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (aynı)

127a (Sonu) ... و سلطان مشار اليك و قاتى درت سنة مبرورته و سائر
احوالى روم ايلي حصارته

No. 11 — İlhalk (Millet) Kütüphanesi, Ali Emiri-Tarih, 926

237x157 (167x95) mm. 209 yk. (211b-212b arasında valide ün-
vaniyle Osmanlı tahtında padişahın culusundan sonra hayatta bulu-
nan valide sultanların isimleri kayıtlıdır), 19 st. Rık'a. Cetveller yal-
dızlı ve sözbaşları kırmızı mürekkepledir. Kâğıt aharlı, orta kalın
ve açık krem renktedir, fligranlıdır. Cildin sırtı tamirli olup, koyu
vişne deridir. Kapaklar koyu kahverengi deri olup, altın yaldızlı şem-
seli, zencirekli ve şirazelidir. 209b nin sonunda Ali Emiri Efendi'nin
vakıf mührü vardır. *Hadika* 9b'den itibaren başlar. 1b-5a arasında
Osmanlı Sultanlarının doğumları, culus ve saltanat süreleri, vefat
tarihleri ve müddet-i ömürleri kayıtlıdır. 6-7 yk. lar boştur. 8a'da
Ali Emiri Efendi'nin vakıf mührü vardır. 8b'de serlevha altın yaldız
mihrabiyelidir. 8b-9a *Hadika*'nın fihristini muhtevidir. Eser 19 Re-
cep 1231/1816 Haziranında istinsah edilmiştir. Müstensihin adına
rastlanmamıştır. Eserin bitiminden sonra İzzet Paşa camii, Kal-
yoncular kışlası camii, Baruthane camii, Zeynep Sultan camii, ve
Mehmet Murat Efendi mescidi eklenmiştir.

9b (Başı) : الحمد لله الذى هوجمع الناس ليوم الدين ... (aynı)

207b-209b (Sonu) ... بوضيف باتوان حافظ حسين ايوان سراي ... بعده

اسكدار قضاسندن مزبور قواق قلعه سنه دك قرير ونهايت اولشدر... حتى طلبه

علوم تحصيل تسهيل ايجون بز كتابخانه دخی انشا ايلشدر. محلهسى يوقدر. در

قرب فتحه جامعى رحمت الله تعالى عليهم اجمعين وسائر الانبياء والمرسلين

والحمد لله رب العالمين . في ١٩ ب ١٢٣١ .

No. 12 — Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi 1318

210x125 (146x80) mm. 168 yk. Talik. Sözbaşları kırmızı mürek-
keple. Aharlı, ince, fligranlı ve krem renkte kâğıt. Cilt yeni, cihar-
güşe ebru cilt. Deri kısımlar koyu vişne renkte. 167a boştur. 167b-

168a'da ashab-ı kiramin türbe-i şerifleri ve ziyaretgah-ı müminin
olarak mahalleri kayıtlıdır (14 tane). Eser 15 Muharrem 1246/1830
Temmuzunda es-seyyid Abdi tarafından istinsah edilmiştir.

No. 13 — Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2247

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذى هوجمع الناس ليوم الدين ... (aynı)

166b (Sonu) ... بعده اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنه دك قرير

ونهايت اولشدر ... وقت و حين .

239x143 (189x97) mm. 229 yk. 21 st. Nesih. Serlevha müzehhep.
Altın yaldızlı cetvelli, rakamlar kırmızı mürekkeple. Cami ve mes-
cit adlarının üzerleri kırmızı mürekkeple çizilerek belirlenmiş. Ke-
narlarda notlar var. İki tür kâğıt kullanılmış: Aharlı, orta kalın,
krem ve fligranlı; aharlı, orta kalın, koyu krem ve fligranlı. Cihar-
güşe ebru cilt. Deri kısımlar vişne renklidir. Mikleplidir. Eser 22
Recep 1236/1821 Nisanında Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim
el-Üsküdarî tarafından istinsah edilmiştir. 1a'da Esad Efendi tara-
fından *Hadika*'nın yazılmasından sonra yapılanların yazılıp tab'ı
yapılacağına dair bir not bulunmaktadır. Altta şöyle bir not vardır:
«Hâlâ bab-ı derunında kethuda bey dairesi tahtında olan Aynı Şah
Hanım Sultan Kasım Paşa kerimesidir». Bu notun altında Esad Efen-
di'nin vakıf mührü bulunmaktadır.

1b (Başı) : الحمد لله الذى هوجمع الناس ليوم الدين ... (aynı)

229a (Sonu) ... بعده سكدار قضاسندن مزبور قواق قلعه سنه دك... وقت و حين .

No. 14 — Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2248

231x158 (183x90) mm. 117 yk. 23 st. Küçük Nesih. Cami ve mes-
cit isimleri ile rakamlar ve duraklar kırmızı mürekkeple yazılmış.
Kenarlarda da yine cami ve mescit isimleri yazılarak dikkat çekil-
mek istenmiş. Kimi yapraklarda ilâveler de göze çarpmaktadır. Ka-
ğıt aharlı, orta kalın ve krem renktedir. Eser, 15 Rebiülevvel, 1230/
1815 Şubatında el-hac seyyid Ahmed Said bin seyyid el-hac Feyzul-
lah bin seyyid Mustafa bin Abdullah tarafından istinsah edilmiştir.
İç kapakta seyyid Said adına bir temellük kaydı vardır. Bu temellük

kaydının tarihi 1245 tir. 1a'da ise kitabın seyyid Mehmed Efendi (Dahiliye Nezareti mektupçularından) kitaplarından olduğu kayıttır. 1b de üstte Esad Efendi'nin vakıf mührü bulunmaktadır. Kitabın sırtı biraz yıpranmış olup, ebru kaplıdır. Üzerine beyaz kalın bir kâğıt kaplanarak korunmaktadır. Mikleplidir.

(aynı) ... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (Başı)

117b (Sonu) : ... بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنه دك... وقت وحين

No. 15 — Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 4320

212x153 (165x90) mm. 192 yk. değişik st. Nestalik. Tarihler kırmızı mürekkepledir. Şahıs isimleri üzerleri kırmızı mürekkeple çizilerek belirlenmiştir. Kâğıt aharlı, orta kalın, nohudî renkte olup fligranlıdır. Cilt yenidir. Ciharguşe ebru miklepli bir cilttir. Deri kısımları vişne renktedir. 1a'nın üzerine İstanbul'da kiliseden bozma cami ve mescit isimleri kayıttır (6 tane). Altta reisü'l-etibba Mustafa Behçet'e ait bir temellük kaydı ve mührü bulunmaktadır. 193a da ise kiliseden bozma 15 adet cami ve mescidin isimlerinin kaydı vardır.

Bu nüsha, Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdarî tarafından istinsah edilmiştir.

(aynı) ... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (Başı)

192b (Sonu) : ... بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنه دك.. وقت وحين

No. 16 — Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 241

225x146 (171x102) mm. 76 yk. 27 st. Rık'a. Cetveller ve sözbaşları kırmızı mürekkeple yazılmış. Kimi önemli isimlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizgi çekilerek belirlenmiş. 2a tamirli ve boyutları genel boyutlardan daha ufaktır. Serlevha kırmızı mürekkeple, çiçek ve yapraklarla süslüdür. Kitap Muhlis Gök tarafından 1941 yılında Fatih Kütüphanesine hediye edilmiştir. Kitapta Fatih Kütüphanesinin mührü görülmektedir. Eser, sadece İstanbul cihetini havidir. Kâğıt aharlı, orta kalın, krem renkte ve fligranlıdır. Cilt ciharguşe ebrudur. 76b'de *Osmanlı Müellifleri*'nden alınan bilgi kayıttır. Bu bilgi, Muhlis Gök'ün yazısı ileler.

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (aynı)

76a (Sonu) : ودوز جامى بايسى سلطان عثمان خان ثايدىر. سرايدىخى برابر بنا اولوب ومنبر دىخى وضع ايدوب وظيفه لرى جيب هايوندىن و يريلوب احمد خان اول تره سنه ...

No. 17 — Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1568

250x158 (182x92) mm. 176 yk. 19 st. Nesih. Altın yaldız cetvelli. Başlıklar ve rakamlar kırmızı mürekkeple. Serlevha mavi zemin üzerine çiçek ve yapraklarla süslü. Kâğıt aharlı, inceye yakın, krem renkte ve fligranlıdır. Vişne renkli deri cilt. Altın yaldız zencirekli ve miklepli. 176b'deki cetvel içindeki boş kısımlar adı yaldızla süslenmiştir. Eserin normal bitim yerinden sonra İzzet Mehmed Paşa camii, Kalyoncular Kışlası camii ve Baruthane camii eklenmiştir (176b).

(aynı) ... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (Başı)

175a-175b (Sonu) : ... بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنه دك...

وقت و حين .

176b (Ekin sonu) : باب هايونه وضع و رفع اولندقه اسكداره

واقع مزارستان معينه دى سنك نشان وضع اولندقه . هداى شيخ مصطفى افندى فوت (۱۱۸۷) تره خارجنده مدفوندر . مدانيه لى محمد روشن سلطان احمدن نقل اولندى . مدانيه نقى شعبان بكرى ايكى . رفع زاوبه رمضان ۱۱۹۸، ۷ زاده ابوبكر صديق افندى رمضانك يدسى ۱۱۹۸ تكرر مدانيه لى افندى اها اولندى . ۱۱۹۹ فى ۲۳ ش .

No. 18 — Ankara, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi 418.

275x200 (95x79) mm. 298 yk. 29 st. Rık'a. Meşin ciltli. Sonun-

da Ali Satı' Efendi'nin zeyilleri var. Yazma Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde bulunmadığı için, inceleme imkânımız olmadı²⁴.

No. 19 — Marburg Devlet Kütüphanesi Hs. or. quart 1107

300x150 (215x80) mm. 145 yk. 29 st. Nestalik. Serlevha müzeh-hep, 1b-2a cetveller altın yıldızlı. Bu eser 13 Recep 1237/1822 Ni-sanında Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdarî tara-fından istinsah edilmiştir. Eserin 1a yüzünde Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdarî adına bir temellük kaydı ile küçük bir mühür bulunmaktadır. Bu yazma Süsseheim'in yazmalarından-dır²⁵.

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذي هو جامع الناس ليوم الدين ... (ayni)

145a (Sonu) : ... بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنه ذك تقرير

و نهايت اولشدر ... وقت و حين .

No. 20 — Tübingen Devlet Kütüphanesi Ms. or. quart 1047

230x165 (180x105) mm. 105 yk. 15 st. Kaba Nesih. Sözbaşları kırmızı mürekkeple. Genellikle kolay görünsün diye cami ve mescit isimleri tekrar kırmızı mürekkeple kenarlara yazılmış. Ciharguşe ebru cilt. Eserin bitiminden hemen sonra tarih olarak 1245/1829 görülmektedir²⁶.

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذي هو جامع الناس ليوم (اليوم) (metinde)

الدين ... (ayni)

104b-105a (Sonu) : ... بعد اسكداردن اناطولى قواق حصارى نهايته وارجه

²⁴ Bu yazma için verdiğimiz bilgi ancak kurumun yazma kayıt defterin-den alınmıştır. 31.31.1981 tarihinde yazma kütüphanede yoktu. Bir araştırmacı yazmayı evine götürmüş olduğundan, görmek imkânı bulunamadı. Yazmaların kütüphane dışına çıkarılmasının sakıncalı olduğunu unutmamak gerekir.

²⁵ Ayrıca bak, Barbara Flemming, *Türkische Handschriften I.* Wiesba-den, s. 261 No. 328.

²⁶ Ayrıca bak, Barbara Flemming, *age.*, s. 261-62 No. 329.

تحریر اولمشدر ... خير دعارى (105a) مولفنه و كاتب الحروفنه اعطا بيورملرى رجا اولنور جناب حق جمله مزندن و جمله سندن راضى اولسون امين بجرمة سيد المرسلين و على الله و محبه اجمعين .

No. 21 — Paris, Milli Kütüphane. Suppl. Turc. 1084

250x160 (170x83) mm. 198 yk. 19 st. Nesih. Numarasız yaprak-ların birinde *cümle-i cevami ve zevaya* kaydı var. Bu nüsha Charles Schefer'e ait yazmalardan²⁷.

1b (Başı) : عرب جامع . بائس دولت اموبه دن مسلمه نام اميردر . مرقدى

شامدهدر . وفاتى الشمس تا بخندهدر ...

193b (Sonu) : ... كوچك چامليجه چشمه سى سنه ١٠٦٤ تاريخده بنا

اولمشدر . وحه الله تعالى درجوار اوسكدار : بوغاز ييخنده اولان جوامع و مساجدك تحريرى تمام اولوب بمنه تعالى استانبولده واقع مساجد و تكبيرك تحريرنده بعضاً خطرندن اخراج اولنان و غايابه قلان جوامع و مساجدك تحريرو اولنور .

Bundan sonra İzzet Mehmed Paşa camii, Zeynep Sultan camii, Mehmed Murad Efendi mescidi, Tersane camii, Baruthane camii, Kadem tekyesi, Şerbetdar tekyesi, Beşikci-zade tekyesi, Fındık-zade

²⁷ Her ne kadar yazmaya *cümle-i cevami ve zevaya* ismi verilmişse de, yazma *Hadikatü'l-cevami*'den başka bir şey değildir. Yalnız camilerin bazıları klasik huruf-ı heca'ya göre baş tarafında tertip edilmiştir. Selatin camiler gelecekte yerde Arap camii ile başlıyor, hemen Tokludedde mescidine geçiyor (3b). Ve burada diğer yazmalarda bulunan kayıtlara tıpa tıpa uyuyor. Yazmayı katalo-gllayan daha evvel hiç bir *Hadika* nüshasını görmediği anlaşılıyor. Edgar Blochet, *Catalogue des manuscrits Turcs*. Paris, 1933 c. II. s. 158-59. Diğer bir yazıda da «adı bilinmeyen bir derleyici tarafından yıllarca emek verilip hazırlanmış» söylenerek yazmanın Ayvansaray'de ait olduğu anlaşılmıştır. Bak, Mehmet Önder, «Bibliothèque Nationale'deki Türkçe Yazmalar ve iki Mevlevihane», *Türk Folklor Araştırmaları*. Yıl 14, c. 8, No. 168 (Temmuz 1963) s. 3105-3106.

tekyesi, Samancı-zade tekyesi, Paşmakçı tekyesi, Hakiki-zade tekyesi, Murad Molla tekyesi, Rakım Efendi tekyesi, Alaca mescidi tekyesi vardır. Bu kısımlar 193b-198b arasındadır.

جوړمژ تیغدن شوقله اژدرکي ... سرلیث الله مظهردر اوشاهک بنده سی یوز

جوړمژ تیغدن شوقله اژدرکي

No. 22 — Uppsala, Üniversite Kütüphanesi 673.

255x165 (185x90) mm. 320 yk. 25 st. İnce Rık'a. Eser 1 Muharrem 1279/1826 Haziranında Hasan bin Abdü'l-cemil el-Kırmı es-sahhaf eliyle yazılmıştır²⁸.

1b (Başı) : الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (ayni)

320b (Sonu) : ... حديقه الجوامع نام كتاب صارى قاضى قريه سنده ختامه

رسیده اولوب لسکن بو عبد عاجز السید علی ساطع پر قصور دخی بو محله کلنجه قدر ذکر اولنان جامع و مسجد و تکیه و سائر مواد ذیلرند و قوعات کثیره بیان ایلدم ... و قوعات بیانیله بر تاریخ لطیف اولدیکه واقعا منلی نا یابدیر . تم بنایه الله تعالی .

No. 23 — Viyana Millî Kütüphane 1284

200x120 (150x75) mm. 167 yk. 21 st. Talik. Dikkati çekmesi gereken isimlerin üzerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilmiş. En sonda (167a), istinsah kaydı olarak 5 Cemaziyelevvel 1245/1829 Kasım verilmektedir²⁹. Yazmanın başında Hammer'in mührü bulunmaktadır.

1b (Başı) : الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (ayni)

28 Ayrıca bak, Karl V. Zetterstéen., *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der Universitätsbibliothek zu Uppsala*. Uppsala, 1935 c. II s. 54-55 No. 673.

29 Ayrıca bak, Gustav Flügel., *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften des Kaiserlich-königlichen Hofbibliothek zu Wien*. Wien, 1866 c. II s. 436 no. 1284.

167a (Sonu) : ... بعده اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنه ذك ... وقت و حین

II— *Mecmua-i Tevarih*

No. 1 — Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Bölümü 1565

245x165 (214x135) mm. 148 yk. 22 st. Nesih. Başlıklar ve duraklar kırmızı mürekkeple. Önemli kelimelerin üzerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilerek belirlenmiş. Kâğıt aharlı, orta kalın, krem renkli kartal ve harf (P-G) fligranlı. Sırtı harap, şiraze ortadan ikiye ayrılmış (79. yapraktan itibaren). Açık kahve deri cilt. Altın yıldız üzerine hatalı ve rumî çiçekli şemse. Yıldız bordür, etrafında birer cetvel vardır. 1b de üstte : Sahib ve malik Hafız Hüseyin bin el-hac İsmail Ayvansarayî be-mahalle-i Toklu Dede Yeniçeriyân-ı dergâh-ı âli. Onbeş Sekbanlar. Sene 1179 kaydı vardır. Daha önce de münakaşasını yapmış olduğumuz bu mecmua yazarın el yazısı iledir. Karatay'ın vermiş olduğu yaprak sayısı yanlışır³⁰.

2b (Başı) : احمد لله الذى يكور النهار على الليل و يكور الليل على النهار .

و الصلوة والسلام على سيدنا محمد المختار ... اما بعد بو مجموعه مطبوعه وضع تاريخ اسلامية فاروقيدن برو تاريخ تحرير وثيقه كلنجه شعرا و مورخين و تاريخ كويان دوران و قايع كونا كونى بايانه يازدقنرى منظومه توارىخ كه بى نهايدر . انلردن واصل اولوب انتخاب ايلدوكم توارىخى تحريره حصر و بو جريدهده توارىخ محسوبه دن غيرى اشعار يازلمق و جه اوزره قرار و يريلوب ابتدا قهرست سلاطين آل عثمان اولان منظومه كه صولاق زاده همدمى چلبى و ذيلى انشاد ايدن رشدى زاده رشيد و غيرينك اثرلى تحرير اولتوب انلردن

30 Fehmi E. Karatay., ... *Türkçe Yazmalar Kataloğu*. İstanbul, 1961 c. I s. 418 de 296 yaprak buradan naklen Tahsin Öz., *İstanbul Camileri*. İstanbul, 1962 c. I s. XIII de 296 yaprak olduğunu tekrar eder. Diğer bir kaynak ise, *Vefeyât-ı Seldâtin...* Haz. Fahri Ç. Derin. İstanbul, 1978 s. XIII de 204 sahife olduğunu bildirir. Aslında yazma 148 varaktır. Yazma Vahid Çabuk tarafından, *Hâfız Hüseyin Ayvansarayî ve Mecmua-i Tevârihi*. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Basılmamış Tez, tez olarak hazırlanmıştır.

صكره ذكر اولنان تواريخ منتخبه املا اولفق اوزره عنزم وجزم اولمشدر .
بوداعى بمقدار ابو انسراى حافظ حسين كعميارك بو نيتنى حق سجانہ و تعالى
قوتدن فعله اخراج ايله نائل مرام ايليوب الى يوم القيام احبا و دوستانه يادكار
ايليه امين ... بو جمعيتك ابتدائى شروعنه اسمم اولان الحافظ الحسين سنه
١١٧٩ تاريخ واقع اولدوينى دركاه آلهده علامت قبول اوله . انشا الله تعالى عن
الاسباه . تمت . فهرست شاهان ...

147b (Sonu) : ... اگرچه ابتدای بنا سنده مأمولدن زیاره جه مصرف قلیل ايله
ممکن اولوب خصوصاً امت محمدك دریا غازیلرینه لازم اولان بو امرک سهولتله
وجوده کلمسى خيرمحض اولدوغى عياندنر . والله الموفق و الناصر . تمت ...
(148a) انك تاثيرى سبب معمورى اولمشدر .

2— Deniz Müzesi Kütüphanesi No. 55

210x160(210x140) mm. 164 yk. (155a-164a fihrist). değişik st.
Nesih. Aharlı, kalın beyaz kâğıt. Kahverengi miklepli deri cilt. Şem-
seli kenarlarda çift cetvellidir. Bu nüsha sonundaki kayıttan anlaşıl-
dığına göre Şeref Ergenekon tarafından 1379/1959 yılında, Topkapı
Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1565 numarada kayıtlı eserden
kopye edilmiştir. Müstensih ayrıca bir de indeks hazırlamış ve ese-
rin sonuna (155a-164a) eklemiştir.

2b (Başı) : الحمد لله الذى يكور النهار على اليل ... (ayni)

154b (Sonu) : ... (ayni) انك تاثيرى . سبب معمورى اولمشدر .

III— Vefeyat-ı Ayvansarayî

No. 1 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi TY 2539

215x158 (160x100) mm. 109 yk. (110 yk. olması lâzım. Numaralama yanlış). Boş yaprakların da kimi sayılmış kimi sayılmamıştır. değişik st. Nesih. Dikkati çekmesi gerekli görülen yerler kırmızı

mürekkeple üzeri çizilerek belirlenmiştir. Kâğıt aharlı, orta kalın, krem renkte ve fiigranlıdır. Kimi yapraklar cilt dikişinden çıkmış durumdadır. Cildi ciharguşe ebrudur. Deri kısımlar koyu vişne renkte olup, altın yıldız zencireklidir. Zencireğin her iki tarafında çift cetvel vardır. Öndeki ilk numarasız yaprakta üstte es-seyyid Mehmed Halid Efendi'ye ait olduğunu bildiren bir temellük kaydı vardır. Bu temellük kaydı 1239/1823-24 tarihlidir. 1b-4a arasında Osmanlı Padişahlarının veladeti, culusu ve vefatı tarihleri kayıtlıdır³¹.

1b (Başı) : مالك الملوك تعالى عن الشكوك حضرتلرينه حمد و ثنا و شهنشاه

اتبىاي راست سلوك جنابلرينه صلاة تحايا اداسندن صكره اشبو تحريرى
خدمتمده اولدوغم پادشاه آل عثمان ... تاريخلى ولادت و رحلتلى قيد
تسطير و هديه ارباب معارف خلوص و تحرير قلندينى بردعه خير رجاسيدر ...
اولا عثمان سنه ٦٩٩ لفظى تاريخ واقع اولمشدر . سلطان عثمان ...

4a (Sonu) : سلطان عبد حميد و لادته عزت على باشا تاريخ ديمش : كلدى

و جوده صلب احمد خاندن عبد الحميد سنه ١١٣٧ ب. ٣ جلو سنه تاريخدر:

ظلمرب مجيب سنه ١١٨٧ ذا ٨ جمعه

5b (Başı) : حمد (حمدو metinde) بنى حد وشكر ببعده اول خالق بيجونه كه

انسانى خلق ايلدوكى ترابى اخذ اولنان محلى مدفن قلندى. وصلاة و سلام ...

مراد ايلدم كه دولت عليه ابد الله الى يوم قيام الساعة و زراسندن كرك صاحب

مهر و كرك ميرميران استانبول دروننده و انلردن صكره اطراف قربنده بولنان

بلادئلاهده قبرلرى موجود سر مقطوع و كرك جسده و وجود واحدآ بعد

و احد تعداد و هربرى نه محله وفات و نه محله دفن اولدوغى دقت و ايراد

³¹ Eser, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi yayınları arasında çıkmıştır. *Vefeyat-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*. Haz.: Fahri Ç. Derin. İstanbul, 1978.

اولنوب... كتبه الفقير حافظ حسين بن الحاج اسمعيل ايوانسرائي بمحلّه طوقلي
 دده يكيچريان درگاه عالی اون بش سكبائير ۱۱۹۰ ...
 108b-109a (Sonu) : قورد احمد باشا ارنابودی الاصلدر ... يته فصبه
 مزبورده دفن اولمشدر .

No. 2 — Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 1375

226x136 (145x54) mm. 104 yk. 17 st. Talik. 1b-2a yıldız, diğerleri kırmızı mürekkeple cetveli. Serlevha müzehhep. Kâğıt aharlı, inceye yakın, kirli beyaz renkte olup, fligranlıdır. Ciharguşe ebru cilt (iale). Eser 19 Zilkade 1231/1816 ekiminde Yenişehir hakimi Ebubekir Şefik Beyefendi tabiinden Mehmed Said tarafından istinsah edilmiştir (104b). 1a'da 1231 tarihli Şefik el-Hasani tarafından bu kitabın yazdırıldığını gösteren bir kayıtla «istektebehu el-fakir Şefik el-Hasani», altta Esad Efendi'nin vakıf mührü görülmektedir. 1b'de kenarda Arkeoloji 365 numarada gördüğümüz Ayvansaray ile ilgili şiir yer almaktadır. Daha sonra da tarikatlerle ilgili 4 beyitlik bir manzume vardır. Ayvansaray'ın eseri 104b'de sona erer. 105b-107a arasında kimi önemli tarihler yer almaktadır: Yedikule Kazlı Çeşme tarihi (953), Çeşme-i Aşık Paşa (987), Eyyüpte Kasım Paşa Şadırvanı (1188), bina-yı Mehmed Efendi Kethüda-yı Hadice Sultan (550) tarih üzerine açıklama vardır³².

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله في نعمة الباطنة والظاهرة ... اما بعد بو دين
 مينك ظهوريه دولت نبوت و سلطنت رسالت نهايت بولوب ... (2a) ...

32 *Defter-i Kütüphanesi Esad Efendi*. İstanbul, ts. s. eserin adı *Terce-me-i Meşayih* olarak geçmektedir. Ayrıca bak. *İstanbul Kütüphaneleri, Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu*. İstanbul, 1943 s. 662. Tez olarak da hazırlanmıştır. Kemal Arıca., *Ayvansaraylı Hâfız Hüseyin, Vefeyât I*. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Basılmamış Tez 1974 ve Gülay Güney., *Ayvansaraylı Hâfız Hüseyin, Vefeyât II*. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Basılmamış Tez, 1974.

Tek nüsha olduğu ve basıma hazırlandığı bildirilen, (Bak, Fahri Ç. Derin., *age.*, s. XIV) bu yazmaya benzer diğer iki yazma daha vardır. Tavsifleri yukarıda verilmiştir.

بو فقير پر قصير حافظ حسين ابن الحاج اسمعيل الايوانسرائي داعيلرى دخي
 بين الناس اثرلرى مشهور و سبب استيناس اولوب علوم و معارفله احبائه نام
 ايدن اسلاف كرام حضراتنك ناملرن و اياملرن (ناملرك و اياملرك: metinde)
 و مدفن و مقاملرن (مقاملرك: metinde) على قدر الطاقه بو جريدده جمع
 و اعلام و باعث مقبول ... اولسنى مراد ايدوب مباشرت اولندى ...
 104b (Sonu) : ... منصب جاهنى باشنه چالسون مدام — بزه عرفان منصبى

بس حزب جهال اولمز

No. 3 — Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşaki Tekkesi 365/1

221x135 (165x76) mm. 10+1b-90b yk. Fihristten sonraki iki yaprak ve 1a da fihrist için hazırlanmış fakat boş kalmıştır. 19 st. Nesih. Sözbaşları, cetveller ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kâğıt aharlı orta kalın, açık krem renkte ve fligranlıdır. Ebru cilt. Miklepli ve şirazelidir. Sertap ve sırtı koyu vişne renktedir. Başa konulan fihrist karelerin içine kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 91a-120a arasında tahmisler vardır.

1b (Başı) : من تاليفات حافظ حسين ايوانسرائي . حاجي يارام ولى انقردهه صول
 فصل ديمكاه معروف قريه دندرکه چبوق صوينه قريدر ...
 90b (Sonu) : ... منصب جاهنى جاهل باشنه چالسون مدام — بزه عرفان

منصبى بس حزب جهال اولمز

No. 4 — İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 1107

193x130 (174x110) mm. 42 yk. 29 st. Nesih. Kâğıt aharlı, orta kalın olup, krem renktedir ve fligranlıdır. Vişne renkli deri cilt. Soğuk damga cetveli. Kütüphanenin mührü 1a'dadır. Eser, 3b de başlıyor³³. 3a'da Ayvansaray hakkında şu manzume ile karşılaşırız :

33 Yanlışlıkla kütüphane numarası 110 olarak belirtilen bir yazıda, Süheyi Ünver., «Kütüphane çalışmalarından edindiğim yeni intibalara birkaç misal».

Layık-ı medh ü senadur aşıkı Ayvansaray
Sahn-ı ashab oldı cay-ı evliya Ayvansaray
Dergeh-i bab-ı Ebi Eyyub-i Ensari dinür
Açılur deryaya nazır hoş-numa Ayvansaray
Gel ziyaret eyle zuhr-ı ahiretdür mümine
Çeşm-i kalbi ide pürnur u ziya Ayvansaray

Bu şiirin başında da 1209 tarihi görünmektedir.

Eser, Hacı Bayram'la başlar, Mehmed Mustakim Efendi ile biter.

3b (Başı) : الحمد لله في نعمه... بو فقير پر تقصير حافظ حسين ابن الحاج اسمعيل

الايوانسراي داعيلرى دخی ...

42a (Sonu) : ... منصب جاهلی جاهل باشنه چالسون مدام — زه عرفان

منصبی بس جزب جهال اولمزر .

IV — Eş'arname-i Müstezad³⁴ (Tertip eden Ayvansarayî)

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 5466 (Müzedde)

280x184 (185x125) mm. 150 yk. 15 st. Nesih. Sözbaşları ve cetveller kırmızı mürekkeple. Dikkati çekmesi gereken kelimeler üzeri kırmızı mürekkeple çizilerek belirlenmiş. Genellikle iki sütun halinde yazılmıştır. Kâğıt aharı, orta kalın olup, çok uçuk penbemsî ve sarı renktedir. Cilt, koyu vişne renkli deridir. Yıldızlı gömme salbek semseli, zencirekli ve cetvellidir. Sertapta altın yıldız yuvarlaklar vardı. Bu nüsha Ayvansarayî'nin el yazısı iledir. Esere 1181/1767-68 başlayan Ayvansarayî 1194/1780 yılında bitirmiştir. 1b yüzünde : «Sahib ve malik Hafız Hüseyin ibn el-hac İsmail el-Ayvansarayî be-mahalle-i Toklu Dede. Yeniçeriyân-ı dergâh-ı âli onbeş Sekbanlar. 1194» ibaresini görürüz. Yani bu nüsha aynı zamanda Ayvansarayî'nin kendisi için hazırladığı nüshadır. 1b'deki bu ibare-

Türk Yurdu. Yıl 54, sayı 314 (Ağustos 1965) s. 19-20. Sayın Hocam bu yazısında bize ilk defa bu yazmayı tanıtmıştır. Nevarki, yazma Ayvansarayî'nin 4 cü bir eseri değildir. Benzerleri vardır. Tavsifleri yukarıda verilmiştir.

34 Bilinen tek nüshadır. *OM.*, III s. 48; ... *Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu*. s. 662 ve Ağâh Sırrı Levend., *Türk Edebiyatı Tarihi I*. Ankara, 1973 s. 173 ve not 2 de eser tanıtıldığı halde karşı. Fahri Ç. Derin., age., s. XVI.

den sonra beyt-i müstezad, iki kıt'a ve beyt-i Nabi (Müstezad-ı Ragıb Paşa) vardır. 2a'da sadece *Haza Divan-ı eş'ar-name-i Müstezad* kaydı görülüyor. 2b'de serlevha altın yıldız zemine penbe çiçek ve mavi dallarla süslü bir halde. Etrafında tığlar var. 2b-3a'da cetveller altın yıldızlı. Ayrıca 2b'de duraklar da altın yıldızlıdır. Ayvansarayî bu eserinde beğendiği müstezadları bir araya toplamıştır, biz burada bir örnek verdikten sonra eserin başı ve sonunu vereceğiz :

Müstezad-ı Necati (80b)

Kapunda beni istemeyen derbeder olsun olsun beyim olsun
Bin zar oluban derdile benden beter olsun olsun beyim olsun

Ger kanlu yaşum çihre-i zerdümi kıla surh incinmezem andan
Çeşm-i siyehünden yana tek bir nazar olsun olsun beyim olsun
Ko fitnelerün kaşları taracuma gelsün dil mülkini alsun
Hem gamzelerün okına sinem siper olsun olsun beyim olsun
(81a) Dür gibi Necati sözünü as kulağında ger Şahi seversen
Cehd eyleye hali sadefün pür güher olsun olsun beyim olsun

2b (Başı) : الحمد لله والصلوة على رسول الله و على آله وصحبه و سلم اشبو

جمعیت مستراد بوندن مقدم جمع اولونمق آرز و سیه ارباب طبیعتدن تجسس
وقتحض اولونوب تدارك اولنان مسترادلر جمله سی بر محله تحریر و بر جموعه
اولمغه یادگار فقیر وبرکذار حقیر حافظ حسین ابن الحاج اسمعيل الايوانسراي
غفر لهما اولمق اوزره بو محله قید اولندوغنه اشعارنامه مستراد ۱۱۸۱ ترکیبی
تاریخ و اسم وضع اولمشدر. مطالعه ایدن اخواندن دعاه خیر موجودر. تمت.
کفته غفوری مستراد فضلی ...

144a-b (Sonu) : قدم اشعار نامه مستراد عن يد الضيف حافظ حسين ابن

الحاج اسمعيل كتبخدا زاده خدیجه سلطان بنت محمد خان الايوانسراي
الساكن بمحله طوقلى ابراهيم دده افندی يکیچریان درگاه عالی ان بس سكبائدر
بيک يوز طقسان دورت تاریخی ربع الاخر اواخرنده پناه باشا حمامک

قرشوسنده قهوه جي درويش (144b) احمدك قهوه سنده يازلدى . بن سعاد
تتمم رجام اولدرکه هرکم مالک اولورسه دماء خیردن فراموش آتیمه نر .
(150a) : محشر کونی لطفکله اکا ایله شفاعت — تاکور ميه خزلان .

V — *Aşık Ömer Divanı*. (Tertip eden Ayvansarayi)

No. 1 — Konya, Mevlana Müzesi Yazmaları 99

267x178 (200x138) mm. 335 yk. 19 st. Nesih³⁵. Cetveller kırmızı mürekkeple. Kâğıdı kalın ve açık samanî renkte. Sırt kısmı meşin üstü kâğıt kaplı kalın mukavva cilt. Miklepli ve şirazeli. 1a'da fihrist vardır. 1b'de divanın sahibi ve aynı zamanda yazanın adı yazılıdır ki, bu müstensihini yine Ayvansarayî olduğunu görüyoruz.

1b : Sahib ve malik Hafız Hüseyin ibn el-hac İsmail Ayvansarayî be-mahalle-i Toklu Dede. Yeniçeriyan-ı dergâh-ı âli. onbeş sekbanlar sene 1195. Hemen altında Aşık Ömer'in vefatına bir tarih vardır:

İşidüp ben de vefatın ana didüm tarih (tarihini : metinde)
Ola Aşık Ömerin cilvegehi adn-ı celil. sene 1119.

325b'de Ayvansarayî divanın tertibine *neticetü'l-efkar* ibaresini tarih düşürmüştür ki, 1196/1781-82'dir. Ayrıca birkaç yaprağı ileride zeyl olunabilir düşüncesiyle boş bıraktığını belirtmektedir.

2b (Başı) : يالهي نه کنهکارم که يوز طوتوب سکا

حالی اعلام ايدوب ياخود قيلم قصد عطا ...

35 Biz yazmayı görüp inceleyemedik. Burada verilen tavsif Sayın Hocam Abdülbaki Gölpınarlı'nın basılacak olan *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu IV*'ün müsveddelerinden alınmıştır (s. 186-187), kendisine burada teşekkür etmeyi bir borç biliriz. Burada *Aşık Ömer Divanı*'ndan bahsetmek ve nüshalarının tavsifini vermek yersiz görünebilir. Fakat bu divanın toplayıcısı (camii ve tertip edeni) Ayvansarayî olduğu için ve Mevlâna Müzesi Kütüphanesindeki yazmanın kendî el yazısı ile oluşu bizi bu görebildiğimiz nüshaların tavsifine itti. Bu görüşümüz *Eş'arname-i müstezad* için de geçerlidir.

Divan Sadettin Nüzhet Ergun tarafından geniş bir önsözle yayımlanmıştır. *Aşık Ömer hayatı ve şiirleri*. İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi, ts.

335b (Sonu) : متى التنده قاله كيمسه نك عاشق عمر

سور يوزك بيره واروب دركاه حقه منتايت

ketebesı : 335b : لله الحمد و الله و الصلاة على نبيه مع الامة بوديوان ديشان

عاشق عمرى مدت مديده و ايام عديده سعى و كوشش ايله بر مرتبه على قدر
الطاقة كتوروب ترتيب حروف اوزره تحزير و نيجه كره محو و اثبات ايله
تقرر ايدوب بعد الاتمام واصل اولدقلميزى دخى ذيلنه درج و ادخال بوندن
صكره دخى دست آور اولنلرى دخى قيد ايتك اوزره نظام و برلدى . بو
سنه جليله تاريخنده كه نجات الله سنه ۱۱۹۷ سال اتمامن بيان ايدر .
جامعى اولان حافظ حسين ابوانسرائى كه سكانيان اوجاغنده اويشجي
زمره نك دعاجيلرندن اولوب بو خدمت جليله ايجاب ديشاه يادكار و اخوان
خلانه بر كذار ايتشدر غرض بيغرض دخى بودرکه مطالعه ايدن و صفاياب
اولان اهل عشقندن بردعا ايله حياتده اولدقجه سلامت دين و بعد القوت روح
رواته برهديه ناچيزانه تعيين بيوريله كم ديشلر بوكون بكايسه يارين سكا در .
تمت .

No. 2 — Süleymaniye Kütüphanesi Uşşakî Tekkesi 67

250x182 (180x115) mm. 220 yk. 18 st. Nesih. Divan kenarlarda da devam etmekte ve kenardan sonraki raddede karşı yaprağı vermektedir. Kâğıt toplamadır. Kirli beyaz, koyu krem, orta kalın veya daha ince kâğıt kullanılmıştır. Aharlıdır. Karton üzerine kâğıt kaplıdır. Sırtı, üst ve alt köşeler koyu vişne renkte deridir. Çeşitli yapırlarda vakıf mührüne rastlanır.

1b (Başı) : يالهي نه کنهکارم که يوز طوتوب سکا / حالی اعلام ايدوب ياخود

قيلم قصد عطا ...

219b (Sonu) : ... بو عمر فکر سرکوننده جان تسلیم ایدر / هم کورنتر دیدیلر

«آنا الیه راجعون»

220a) : لله الحمد و المنه و الصلاة ... بو سنه جلیله تاریخنده که نضحات الله سنه

۱۱۹۷ سال اتمانن بیان ایدر . جامی اولان حافظ حسین ابوانسرائی که ...

بوکون بکا ایسه یارین سکا در .

No. 3 — Süleymaniye Kütüphanesi Uşşakî Tekkesi 69

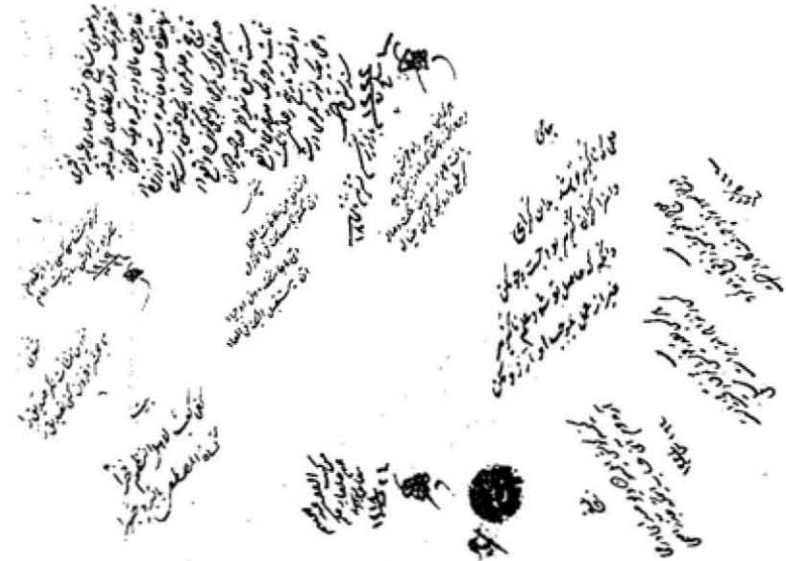
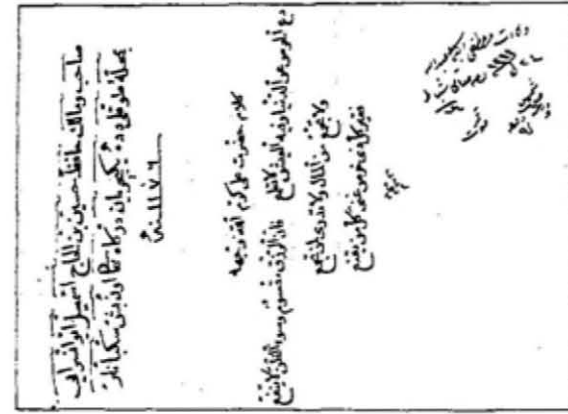
240x170(187x112) mm. 273 yk. 19 st. Nestalîk. *Mahlas* üzerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilerek belirlenmiş. Kâğıt az aharlı, orta kalın ve koyu krem renktedir. Sırtı yıpranmış, koyu kahve rengi deridir. Kapaklar ebrudur. Eser, 23 Şaban 1307/1891 Nisanında İstanbullu Mehmed Emin Tevfik tarafından istinsah edilmiştir.

1b (Başı) : بسم ... بالسهی نه کنهکارم که یوز طوتوب سکا

حالمی اعلام ایدوب یاخود قیلم قصد عطا ...

273b (Sonu) : ... بو عمر فکر سرکوننده جان تسلیم ایدر

هم کورنتر دیدیلر «آنا الیه راجعون» .

Resim 1

Ayvansarayî'nin el yazısı. Temellük kaydı

(Süleymaniye - Es'ad Efendi Kütüphanesi, nr. 3569, 2b.).

144 a

سَمِي مُفَخَّرِ عَالِمٍ شَرِيفٍ افْتَدَى بِكَيْفِمْ
 مَشْرِقِ اَوْلَدِي قَدْوِيْلَهْ مَسْنَدِ فُتُوَا
 جِهَانِ جَوْدِ وَاكْرَمِ اَفْتَابِ بِيْرَجِ هَمَمِ
 دِيْنُوْرَسَهْ نِيْرِخْشَانِ عَالِمِ مَعْنَا
 يِكَاْنَهْ كُوْمَرْ شَهْوَاْر كَانِ لَطْفِ وَاْعَطَا
 مَحِيْطِ عَالِمِ وَاْفَضِيْلَتِ دُرِّيْمِ تَقُوَا
 قَبْلَهْ سَعَادَتِ اَيْلَهْ بِيْنِ دَوْلَتِنِ اَفْزُوْنِ
 مُؤَيِّدِ اَيْلِيَهْ صَدْرِنْدَهْ خَضْرَتِ مَوْلَا
 دِيْنَمِ دَعَا اَيْلَهْ فَطْنَتِ بَوْمُصْرَعِي تَارِيْحِ
 شَرِيْفِ افْتَدِي بُو كُوْنِ كِيْذِي فَرْوَهْ فُتُوِي
 ۱۱۹۲

قَدْتَمَّ اشْعَارُ نَامَهْ مُسْتَرَاذِ عَنِ يَدِ الضَّعِيْفِ حَافِظِ حَسْبِيْنَ اِبْنِ الْحَاجِ اسْمَعِيْلِ
 كَخْدَاْرَاَدَهْ خَدِيْمِيَهْ سُلْطَانِ بِنْتِ مُحَمَّدَاْنِ الْاَبُو اَشْرَاجِي التَّاكُنِ بِحَلَّةِ طَوْقَلِي
 اِبْرَاهِيْمِ دَدَهْ افْتَدِي بِكَيْچِيْرِيَاْنِ ذِرْكَاهِ عَالِيَاوْنِ بِنْتِ سَكْبَاْنَلِرْ نَبِيْكَ بُوْرُطْقُوسَاْنِ
 دَوْرَتِ تَارِيْحِي رَسِيْعِ الْاَخْرَاوَاخْرِنْدَهْ بِاَيْلَهْ پَاشَاخَاْمَنْكِ فَرْشُوْسُنْدَهْ قَهْوَهْ جِي دَرُوِيْنِ

Resim 4

Ayvansarayl'nin el yazısı, ketebe kaydı
 (İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, T.Y., nr. 4566, 144a).

اَخْدَكْ قَهْوَهْ سُنْدَهْ يَا زَلْدِي بِيْنَمِ سَعَادَتْمَنْدَمِ رَجَاْمِ اَوْلَدِرْكَهْ فَرْكَيْمِ مَالِكِ
 اَوْلُوْرَسَهْ دَعَا خِيْرُوْنِ فَرْاْمُوْشِ اَنْبِيَهْ لُوْ

تهدی بروسه وی شیخ علی افندی

سَحْرَايْتَدِي بِيْنَهْ جَانْمَهْ بُرْغَمَزَهْ جَادِ وَا
 جَانِ بُوِيْنَهْ بِنْدِ اَيْلَدِي بُرْسَنْبِلِ كَلْبُو
 تِيْرْمَزَهْ نَكْ قَصْدِي دُرِ اَمِي قَاشِي كَاْنِ
 دَلِ مَلَكْتِي يَغْمَا لَغْنِي اَيْلَدِي اَرْزُو
 حَكْمَتِ بُوْكَهْ دَرْمَانِ اَيْدِهْ مَرْجَمَلَهْ اَطْبَا
 لِيَكْنِ اَوْلُوْرَا نَجُوْ بِيْنَهْ بُوْدُرْدِيْنَهْ اَمِ بُو
 زَاْرَايْلَدِي بُوْمُرْعِ دَلِي حَسْنِي كَلِيْنَهْ
 بُرْلُبَلِرِي مَلِ رَخْلَرِي كَلِ دِيْشَلِرِي لُوْلُو
 بِيْتِ حَرْمِكْ كَعْبَهْ دَرِ رَكِيْمِ نِيْچَهْ عَشَاقِ
 اَيْلَرْسَهْ نُوْلَهْ اَشْكِيَكَهْ سِيْجَهْ اَوْرُوْبِ رُو

Resim 5

Ayvansarayl'nin el yazısı, ketebe kaydının devamı
 (İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, T.Y., nr. 4566, 144b).